

**TASVIRIY SAN'AT TA'LIMIDA NATYURMORT JANRINING
BADIY-ESTETIK VA PEDAGOGIK AHAMIYATI**

Ro'ziboyeva Sarvinoz Bahtiyor qizi
Guliston davlat pedagogika instituti,
“Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi”
ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: maqolada tasviriy san'at ta'limida natyurmort janrining badiiy-estetik va pedagogik ahamiyati yoritilgan. Natyurmort kompozitsiyasida oddiy buyumlarning obrazli talqini, rang, yorug'-soya, faktura va kompozitsion yechim orqali san'at asari darajasiga ko'tarilishi tahlil qilingan. Mazkur janr o'quvchi va talabalarda kuzatuvchanlik, estetik did, ijodiy tafakkur hamda tasviriy savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: natyurmort, tasviriy san'at, kompozitsiya, rangtasvir, estetik did, yorug'-soya, badiiy obraz.

Аннотация: в статье освещается художественно-эстетическое и педагогическое значение жанра натюрморта в обучении изобразительному искусству. Рассматривается образная интерпретация обычных предметов в композиции натюрморта, а также их превращение в произведение искусства посредством цвета, светотени, фактуры и композиционного решения. Обосновано, что данный жанр способствует развитию у учащихся и студентов наблюдательности, эстетического вкуса, творческого мышления и изобразительной грамотности.

Ключевые слова: натюрморт, изобразительное искусство, композиция, живопись, эстетический вкус, светотень, художественный образ.

Abstract: the article highlights the artistic-aesthetic and pedagogical significance of the still life genre in fine arts education. It analyzes the figurative interpretation of ordinary objects in still life composition and their transformation into a work of art through color, light and shadow, texture, and compositional solutions. The study substantiates that this genre contributes to the development of students' observation skills, aesthetic taste, creative thinking, and visual literacy. It also reveals the potential of still life in expressing national values, everyday culture, and a person's aesthetic attitude toward reality.

Keywords: still life, fine arts, composition, painting, aesthetic taste, light and shadow, artistic image.

Tasviriy san'at tarixida natyurmort janri alohida estetik va ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan badiiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bu janr insonni o'rab turgan oddiy buyumlar orqali hayotning ichki mazmuni, go'zalligi, tartibi va ruhiy uyg'unligini ifodalash imkonini beradi. Kundalik turmushda odatiy ko'rinadigan non, meva, idish, kitob, mato, gul yoki cholg'u asbobi rassom nigohi orqali yangicha ma'no kasb etadi. Shu jihatdan natyurmort oddiy predmetlarni shunchaki ko'chirish emas, balki ularning mazmunini ochish, shakl va rang orqali inson tafakkuriga ta'sir ko'rsatish san'atidir [1]. Rangtasvir nazariyasida buyum shakli, rang munosabatlari, kolorit va fazoviy yaxlitlikni anglash ijodiy jarayonning asosiy omillaridan biri sifatida qaraladi.

“Natyurmort” atamasi fransuzcha nature morte so'zidan olingan bo'lib, “jonsiz tabiat” degan ma'noni bildiradi. Biroq san'atda bu tushuncha faqat jonsiz buyumlarni tasvirlash bilan cheklanmaydi. Aksincha, natyurmortda hayotning sokin lahzasi, vaqtning to'xtatilgan holati va inson bilan predmetlar o'rtasidagi ichki bog'liqlik badiiy ifodasini topadi. Rassom oddiy buyumlarni tasvirlar ekan, ularning tashqi ko'rinishi bilangina emas, balki ruhiy-estetik mohiyati bilan ham ishlaydi. Shu sababli natyurmort janrida predmetlar “jim” turgandek ko'rinsa-da, ular o'ziga xos ma'no, kayfiyat va badiiy fikrni yetkazadi.

Kundalik hayotda tez-tez uchraydigan buyumlar odatda oddiy ehtiyoj vositasi sifatida qabul qilinadi. Ammo tasviriy san'atda ular kompozitsion joylashuv, yorug'lik manbai, ranglar uyg'unligi, hajm, faktura va fazoviy munosabatlar orqali san'at asariga aylanadi. Masalan, oddiy sopol kosa yorug'lik ostida shakl va hajmga ega bo'ladi, uning sirti faktura orqali seziladi, atrofidagi mato esa kompozitsiyaga yumshoqlik va ritm beradi. Shu tariqa, rassom ko'rgan buyumni emas, anglagan buyumni tasvirlaydi [2]. Natyurmort kompozitsiyasini yaratishda buyumlarning o'zaro joylashuvi, asosiy markaz, muvozanat, nisbat va rang munosabatlarini to'g'ri belgilash muhim ahamiyat kasb etadi.

Natyurmort janrida rangtasvir vositalari alohida o'rin tutadi. Rang faqat predmetning tabiiy ko'rinishini berish uchun xizmat qilmaydi, balki asarning ruhiy holatini ham belgilaydi. Iliq ranglar hayotiylik, yaqinlik va quvonch tuyg'usini kuchaytirsa, sovuq ranglar sokinlik, masofa va mulohazakorlik kayfiyatini yuzaga keltiradi. Yorug'-soya munosabatlari esa buyumlarning hajmini, fazodagi o'rnini va material xususiyatini aniqlashga yordam beradi. Shu bois natyurmort ishlash jarayonida rangni ko'rish, uni tahlil qilish va bosqichma-bosqich tasvirga kiritish o'quvchining badiiy savodxonligini oshiradi. Rangtasvirni o'qitishda bosqichlilikka rioya qilish, avvalo, shaklni ko'rish, keyin umumiy rang munosabatlarini topish va so'ng mayda detallarni ishlash jarayonida ko'zga tashlanadi [3]. Natyurmortning badiiy imkoniyatlari uning tarixiy taraqqiyotida ham yaqqol namoyon bo'ladi.

Qadimgi Misr devoriy tasvirlarida oziq-ovqat, idish va marosim buyumlari hayotiy ehtiyoj hamda diniy tasavvurlar bilan bog‘liq holda aks ettirilgan. Keyingi davrlarda, ayniqsa, Yevropa tasviriy san‘atida natyurmort mustaqil janr sifatida shakllanib, XVII asr Gollandiya san‘atida yuksak darajaga ko‘tarildi. Bu davr asarlarida shisha idishlar, kumush buyumlar, mevalar, gullar, musiqa asboblari va kitoblar orqali boylik, ilm, vaqt, o‘tkinchilik va inson hayotining nozik ma‘nolari ifodalangan. “Vanitas” yo‘nalishidagi natyurmortlarda soat, so‘ngan sham, qurigan gul, bosh suyagi yoki pishib yetilgan meva hayotning muvaqqatligi, vaqtning o‘tishi va insonning o‘z hayotiga mas‘ul munosabatda bo‘lishi zarurligini eslatgan.

Natyurmortda har bir detal ma‘no tashuvchidir. Masalan, non xalq hayoti, mehnat va rizq ramzi sifatida qabul qilinadi. Anor serhosillik, hayotiy quvvat va milliy bezaklarda uchraydigan ramziy boylikni eslatadi. Kitob ilm, tafakkur va ma‘rifatni ifodalasa, so‘lgan gul vaqtning o‘tkinchiligi haqida fikr uyg‘otadi. Demak, natyurmortda buyumlar tasodifan tanlanmaydi. Ularning har biri asarning umumiy g‘oyasiga xizmat qiladi. Rassomning mahorati ham aynan oddiy predmetga badiiy mazmun bera olishida ko‘rinadi.

O‘zbek tasviriy san‘atida natyurmort janri milliy ruh, turmush madaniyati va xalqona estetikani ifodalashda muhim o‘rin egallaydi. O‘zbek xonadoniga xos mis ko‘zalar, sopol laganlar, atlas va adras matolar, do‘ppi, anor, uzum, non, choynak-piyola kabi buyumlar nafaqat predmet sifatida, balki xalqning mehmondo‘stligi, mehnatsevarligi, didi va qadriyatlarini ifodalovchi badiiy belgilar sifatida gavdalanadi. Milliy natyurmortlarda buyumlarning shakli, bezagi va rangi xalq amaliy san‘ati bilan bog‘lanib ketadi. Bu esa natyurmortni oddiy o‘quv mashqi emas, balki madaniy xotira va estetik tarbiya vositasiga aylantiradi.

Natyurmort ishlashda akvarel, guash, moybo‘yoq, qalam va boshqa tasviriy vositalardan foydalanish mumkin. Har bir texnika buyumning mazmunini ochishda turlicha imkoniyat beradi. Masalan, akvarelda shaffoflik, yengillik va havo muhiti kuchliroq sezilsa, moybo‘yoqda rang qatlamlari, faktura va materialning og‘ir-yengilligi chuqurroq ifodalanganadi. Akvarel rangtasviri orqali talabalarda rang sezgirligi, toza ishlash madaniyati va umumiy koloritni anglash ko‘nikmalari rivojlanadi [4]. Shu bois natyurmort mashg‘ulotlari tasviriy san‘at ta‘limida nafaqat texnik mashq, balki estetik fikrlashni shakllantiruvchi ijodiy jarayon sifatida qaralishi lozim.

Natyurmort ta‘lim jarayonida o‘quvchi va talabalar uchun eng qulay amaliy mashg‘ulotlardan biridir. Chunki unda shakl, hajm, nisbat, rang, yorug‘lik, faktura, kompozitsiya va fazoviy muhit bir vaqtning o‘zida o‘rganiladi. Buyumlarni kuzatish orqali talaba avvalo ko‘rishni, keyin tahlil qilishni, so‘ng tasvirlashni o‘rganadi. Bunda oddiy predmetlarni to‘g‘ri joylashtirish, umumiy shaklni aniqlash, yirik rang dog‘larini topish, yorug‘ va soya qismlarini ajratish, material xususiyatini ko‘rsatish kabi

bosqichlar muhimdir [5]. Tasviriy san'at va chizmachilikka oid metodik yondashuvlarda predmet shaklini aniq ko'rish, tekislik va fazo munosabatlarini tushunish tasvir savodxonligini shakllantirishning zarur sharti sifatida izohlanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan natyurmort o'quvchilarda kuzatuvchanlikni kuchaytiradi. Oddiy buyumga sinchiklab qarash, uning shakli, rangi, yorug'likdagi o'zgarishi, atrofdagi boshqa buyumlar bilan aloqasini anglash o'quvchini yuzaki ko'rishdan chuqur idrok etishga olib keladi. Shu jarayonda estetik did ham shakllanadi. Chunki talaba predmetlarni shunchaki chizmaydi, balki ularni tartibga soladi, tanlaydi, solishtiradi va badiiy yechim topadi. Zamonaviy pedagogik talablar asosida tasviriy san'at mashg'ulotlarini tashkil etish darsning samaradorligini oshiradi, o'quvchini faol kuzatuvchi va ijodiy ishtirokchiga aylantiradi [6]. Natyurmort janrining tarbiyaviy ahamiyati ham katta. U insonni oddiy narsalarga e'tibor bilan qarashga, buyumlarning qadri va mazmunini anglashga o'rgatadi. Bugungi shoshqaloq hayot ritmida inson ko'pincha atrofidagi mayda go'zalliklarni sezmaydi. Natyurmort esa aynan shu unutilgan go'zallikni ko'rishga undaydi. Bir dona olma, eski kitob, oddiy choynak yoki deraza yonidagi gul insonda xotira, mehr, sokinlik va tafakkur uyg'otishi mumkin. Bu jihat Sharq mutafakkirlarining estetik qarashlarida ham muhim o'rin tutadi. Sharq pedagogik tafakkurida go'zallikni anglash, undan tarbiyaviy maqsadda foydalanish va inson ma'naviyatini estetik qadriyatlar orqali boyitish masalasi doimo dolzarb bo'lib kelgan [7]. Natyurmort mashg'ulotlarida individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Har bir talabaning ko'rish qobiliyati, chizish tajribasi, rang sezishi va ijodiy fikrlashi bir xil bo'lmaydi. Shu sababli o'qituvchi topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko'ra belgilashi, ayrim talabalar bilan alohida ishlashi, kichik guruhlarda tahlil va muhokama tashkil qilishi zarur. Bunday yondashuv talabaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, uning ijodiy faolligini kuchaytiradi [8]. Chizmachilik va tasviriy san'at darslarida kichik guruhlar bilan ishlash hamda individual yondashuvni qo'llash o'quv jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda natyurmort janri zamonaviy san'at va raqamli muhit bilan ham boyib bormoqda. Ilgari natyurmort asosan meva, gul, idish, mato va maishiy buyumlar bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, hozirgi davrda smartfon, noutbuk, quloqchin, kofe stakani, fotoapparat yoki boshqa zamonaviy buyumlar ham natyurmort ob'ekti sifatida talqin etilmoqda. Bu holat natyurmortning faqat tarixiy janr emas, balki har bir davrning turmush tarzi va madaniy belgilarini aks ettira oladigan badiiy shakl ekanligini ko'rsatadi. Kompozitsiya fanida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarni zamonaviy predmetlar asosida ijodiy fikrlashga yo'naltirish mumkin [9]. Natyurmortning asosiy badiiy jihatlari kolorit, kompozitsiya, draperiya, faktura, yorug'lik va ramziy ma'no bilan belgilanadi. Kolorit asarning umumiy rang kayfiyatini yaratadi. Draperiya buyumlar o'rtasidagi fazoviy bog'liqlikni

kuchaytiradi, rasmga yumshoqlik va chuqurlik beradi. Faktura esa buyum sirtining xususiyatini ko‘rsatadi: shishaning silliqqligi, nonning g‘adir-budurligi, matoning yumshoqligi yoki metall idishning yaltiroqligi aynan faktura orqali seziladi. Yorug‘lik esa buyumga hayot baxsh etadi. Oddiy kosa yoki meva ustiga tushgan nur uning shaklini ochadi, tomoshabinda hissiy taassurot uyg‘otadi. Natyurmortni ilmiy-nazariy jihatdan o‘rganish uni faqat amaliy chizish mashqi sifatida emas, balki murakkab estetik hodisa sifatida baholash imkonini beradi. Bu janrda san‘atkorning dunyoqarashi, badiiy tafakkuri, milliy qadriyatlarga munosabati va shaxsiy kechinmalari aks etadi. Oddiy buyumlar orqali insonning hayotga qarashi, vaqtni his qilishi, go‘zallikni anglash darajasi namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda natyurmort inson va predmet, tabiat va madaniyat, ko‘rish va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beruvchi san‘at turidir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, natyurmort janri tasviriy san‘at ta’limida estetik didni rivojlantirish, kompozitsion fikrlashni shakllantirish, rang va yorug‘lik munosabatlarini anglash, milliy qadriyatlarni badiiy talqin qilishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Oddiy kundalik buyumlar rassom nigohi, pedagogik yondashuv va badiiy mahorat orqali san‘at asariga aylanishi mumkin. Bu jarayonda talaba nafaqat rasm ishlash texnikasini o‘zlashtiradi, balki buyum ortidagi mazmunni ko‘rishni, uni his qilishni va badiiy ifodalashni ham o‘rganadi.

Xulosa qilib aytganda, natyurmort oddiy buyumlardagi yashirin go‘zallikni kashf etishga xizmat qiluvchi muhim janrdir. U insonni atrof-muhitga e’tiborli bo‘lishga, oddiy narsalarda ham ma’no va nafosat borligini anglashga o‘rgatadi. Tasviriy san‘at ta’limida natyurmortdan samarali foydalanish o‘quvchi va talabalarda kuzatuvchanlik, sabr, estetik did, ijodiy tafakkur va badiiy ifoda ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Haqiqiy go‘zallik har doim qimmatbaho buyumlarda emas, balki insonning ularga bergan ma’nosi, nigohi va badiiy talqinida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. N.P.Jumaboyev, Rangtasvir. “Ilm Ziyozakovat” T.: 2023. <https://unilibrary.uz/literature/822027>
2. Yusupova S. A., To‘ra qizi Tohirova M. NATYURMORT KOMPOZITSIYASINING TASVIRIY SAN‘ATDAGI AHAMIYATI VA UNI ISHLASH BOSQICHLARI //International Conference on Global Studies. – 2025. – T. 1. – №. 4. – C. 67-75.
3. Alimjanovna Y. S. et al. TASVIRIY SAN‘AT DARSLARIDA RANGTASVIR O‘QITISHNING BOSQICHMA-BOSQICH YONDASHUVI //CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES. – 2025. – T. 1. – №. 5. – C. 158-162.

4. Хайров , Р. . (2025). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА ЧЕРЕЗ АКВАРЕЛЬНУЮ ЖИВОПИСЬ . Предпринимательства и педагогика, 4(2), 126–136. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/entrepreneurship-pedagogy/article/view/81026>
5. Inoyatov O.S. Sirtning umumiy vaziyatdagi tekislik bilan kesishish masalalarini ifodalashga metodik yondashuv// Inter education & global study. 2025. №6. В.256-269.
6. Pardaboevich J. N. ORGANIZING VISUAL ARTS LESSONS AND ENHANCING THEIR EFFECTIVENESS BASED ON MODERN PEDAGOGICAL REQUIREMENTS //CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY. – 2025. – Т. 1. – №. 5. – С. 162-166.“
7. Pardaboevich J. N. Interpretation of the Problem of Educational use of Aesthetic Views of Eastern Thinkers in Pedagogical Research //Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL). – 2024. – Т. 3. – С. 9-9.
8. Shakarbek o‘g‘li I. F. CHIZMACHILIK DARSLARIDA KICHIK GURUHLAR BILAN ISHLASHDA INDIVIDUAL YONDASHUV. PEDAGOGS, 73 (1), 262-265 [Электронный ресурс].“
9. Xusnidin o‘g‘li X. I., Pardaboyevich J. N. KOMPOZITSIYA FANIDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO ‘LLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI //CONFERENCE OF INNOVATIVE HORIZONS IN SCIENCE & ENGINERING. – 2025. – Т. 1. – №. 2. – С. 101-106.